

epos és eposz, classicus, klasszikus és klasszikai, plasztikai és plasticus, héros és hérosz, archaistikus és archaisticus, epikus és lyricus, Hekuba és Hekabe, Helena és Helene, Eumaios és Eumaeos; végül erre vall a sok sajtóhiba is, jóval több, mint a mennyit a II. kötet végén kimutat. Nem egyöntetűek bibliographiai idézetei sem; a német munkáknál a kötetet s lapszámot hol magyarul, hol francziául jelzi; hol Göttingát, hol Göttingent, hol Heidelbergát, hol Tübingent ír. Még a magyar szók írásában se következetes; előfordul nála *erővel teljes*, *erővel való teljesség* mellett *erőteltesség* is. Fénelon *Télémaque*-jánál megemlíti a jegyzetben, hogy a Zoltán János fordításában 1783-ban magyarul is megjelent, holott, ha már szükségesnek látta ezt felhozni, inkább *Haller László* fordítását idézhette volna, a mely jóval hamarabb 1755-ben jelent meg, s 20 év alatt *négy* kiadást ért.

R. L.

KÜLÖNFÉLÉK.

E. Kovács Gyula.

Színész és költő volt s mindkettő a szó legnemesebb és legidealisabb értelmében. E tulajdonok és csodálatos halála együtt méltók arra a nagyszerű részvételre, melyet halála országszerte keltett. De sehol sem okozhatott halála nagyobb veszteséget, mint Kolozsvárt, mely a haza nagyobbik részéről ide bejött színésznek és férfiúnak igazi hazája lett; és sehol sem kell, hogy emléke megörökítésére inkább megtegye a közönség a maga hazafiúi kötelességét, mint itt. E. Kovács 1839. febr. 14 én Gebén született (Szathmár m.), mint Kovács Mihály, nagy-dobosi ref. lelkész fia. Szathmáron és Debreczenben tanult, hol a színház és különösen Egressy Gábor játéka oly hatással voltak rá, hogy a különben kitűnő tanuló elhatározta, hogy színész és költő lesz. Szökve ment el a szülei háztól s 1856. aug. 17-én lépett fel először Lángh Boldizsár társulatánál. Ezóta szülei haragja, anyja bánata daczára megmaradt e pályán, melyen rövid idő alatt a legelső köztü küzdötte fel magát. Először 1862-ben lett a pesti nemzeti színház tagja, honnan becsvágya méltó kielégítése végett 1865-ben Kolozsvárra jött s azóta ez lett igazi hazája, hol azonnal a közönség szeretett és csodált kedvence lett. 1869-ben ugyan egy évre újra Pestre szerződött; de nem találván óhajtott méltánylásra, 1870-ben újra Kolozsvárra tért vissza s egyfolytában 1878-ig volt itt színházunk büszkesége. A mondott évben b. Podmaniczky megint Pestre hívta meg, hol ez alkalommal 1882-ig maradt, midőn újra Kolozsvárra tért meg s azóta állandóan színházunk legelső tagja volt és maradt. Mint színészt különösen azt jellemezte, hogy rajongott a nagy, kiváló hősi jellemekért;

de egyszersmind oly nemzeti, hazafíú rajongása volt, hogy ő, ki a legnagyobb tragikus hősök alakítója volt Shakespeare, Schiller stb. tragoediáiban: egyszersmind nemcsak a legnagyobb magyar tragikai hőst, Bánkot, játszodta a legmélyrehatóbb figyelemmel, de alig van figyelemreméltó magyar hősi darab, melyet színpadra kiváló műgonddal és szeretettel ne alkalmazott volna. Tragikai szerepekre a természet különösen alkalmassá tette. Gyönyörű feje, kiváló tekintete és természetnek külső adományai meglepők voltak s mindezekhez élete javakorában csodálatosan bírta a kifejezés, megtestesítés adományait, melyekkel mindenkit el birt ragadni. Másik nevezetes adománya volt a kedély, a szívjóság, humor és joviális kedvesség. Valami szeretetre méltón elbájoló volt abban, midőn ő víg volt s tudott oly vidám lenni, mint a milyen az a vidámság, minőt pl. id. Dumasban találunk. Ezekhez kell venni, hogy E. Kovács tanult és folyton tanuló, elmélyedő természetével mélyen behatolt a felfogott jellem tanulmányozásába s mindig lekötötte figyelmünket, még ha nem értettünk is vele egyet. Az idealismus, a böleselkedés, a töprengés, a hazafias lelkesedés, nemes fölhevülés teszik költése alapvonásait is, mert ezekkel mélyen és oldhatatlanul volt lelke összekapcsolva. E nemes idealismus tükröződik halálában is. Petőfi halála 50 éves évfordulóját ünnepelte a haza s az ő feladata volt a fehéregyházi csatamezőn a költő sírja felett elszavalni Jókai *Apotheosisát*. Lelke már napokkal azelőtt lázban égett, hogy ő, az általa legjobban szeretett magyar költő sírja felett szaval. Már kora reggel óta ott elmélkedett, lelkesedett jul. 30-án a fehéregyházi honvédsírnál s a szavaltatba egész lelkét belelehelte. Alig végezte be, elszédült, lerogyott és azóta csak pillanatokra térve magához, negyednapra meghalt. Így halálának emléke a legnagyobb napok egyikéhez van kapcsolva s legyen bár korunk még oly hitetlen, azt kell mondanunk, hogy halálának szépsége, melyet azóta a költészet is dalba foglalt, lelke nemes idealismusának jutalma; s ha ez halála miatti veszteségünket nem apasztja, legalább enyhíti.

F. Z.

Id. Böhm Mihály.

Az *Erdélyi Múzeum Egylet* legrégebb, hűséges tisztviselőinek egyike: Id. Böhm Mihály, augusztus hó 22-én, 77 éves korában csöndesen elhunyt. A könyvtár segédőre volt s mint ilyen népszerűsége és szeretetre, köztiszt életre tett szert. Kötelességtudása, hivatása iránt való szeretete és buzgalma meg is érdemelték azt az általános rokonszenvet, mely iránta életében, halálában nyilvánult. Nem is nevezte másként senki, mint *Böhm bácsi*. Patriarchalis alakja a könyvtártól elválaszthatatlannak látszott, a könyvkiadásnál működött leginkább, de régebben a könyvtár rendezésében is tevékeny részt vett. Mint könyvkiadással foglalkozó tisztviselő, a közönséggel érintkezett és ennek szere-

tetét épen az által nyerte meg és érdemelte meg, hogy változatlan szelidséggel, nyugalommal, szolgálatkészséggel állott rendelkezésére mindenkinek egyaránt. E tekintetben valóban mintája lehet bármely tisztviselőnek. Maga magának jutalmául tekintette, ha másoknak szolgálatot tehetett és segítségére állott tudományos törekvésében, tanulmányjaiban.

Id. Böhm Mihály 1822 július 28-án született Kolozsvárt, tanulmányait Marosvásárhelyt végezte. 1847-ben Kabos Dániel itélőmester mellett jurátussá lön. E tisztségében, hivatalos bizonyítványa már föl-
említi és kiemeli egész életén át végig vonuló lelki tulajdonait: „Midőn — úgymond a bizonyítvány — a királyi táblai és irnokszéki üléseket gyakorolta, erkölcsében fedhetlenséget, a honi törvények tanulásában szorgalmat, felsőbbekhez engedelmességet s tagtársai iránt szerénységet tanusított“.

1848 októberében Kolozsvárt tiszteletbeli városi irnokká választották, majd szolgabíróvá. Ez utóbbi állásából az abszolutizmus fosztotta meg, az új közigazgatási rendszerrel. Darab ideig Tompa Károly bíró mellett dolgozott magán alkalmazásban. Nemsokára a kolozsvári ev. ref. kollegiumhoz német tanítónak alkalmazták, majd 1855 szept.-ben állandóan s véglegesen megválasztották ez állásra. Nehéz feladata volt: a tantárgy, melyet tanítania kellett, a lehető legnagyobb népszerűtlenségben állott és tanítását erőltették. Böhm Mihály kötelességét oly hazafiasan, oly tapintattal végezte, hogy az ifjúság is, a tanítótestület is megbecsülte és tisztelte. Mint német tanítónak rendes szokása volt, hogy lelkes szavakban intette a fiatalságot: becsüljék meg és műveljék a magyar nyelvet, a nemzeti művelődés javára. E mellett és ez után a német nyelvről sem szükséges megfelekezni — „nem árt az, ha tudjuk“, mondogatta. És ilyen módon tanításának több sikere volt, mint bárki másnak e tárgyból.

Halála nagy részvétet keltett városszerte. Sok, sok tisztelőjét szomorította meg a szerény, jóságos agg férfiú, halálával, melyet ő maga nagyon óhajtott. 1897-ben elhunyt neje. Azóta nem kívánt semmivel sem foglalkozni. Folyamodott nyugdíjaztatásáért s ezt meg is kapta, kegydíj alakjában. Azóta folyton felesége után vágyódott. Temetésén nagy közönség volt jelen. Külön kocsi vitte a szebbnél szebb koszorúkat, köztük az *Erdélyi Múzeum-Egylet* koszorúját, A temetésen a Múzeum-Egylet választmánya több tagjával képviseltette magát. A halottas háznál *Szász Gerő* mondott imát, a sírnál pedig *Herepei Gergely*. Az elhunyt emléket számos barátján, tisztelőin kívül mint hűséges, régi, derék tisztviselőjét, e kegyelettel őrzi meg az *Erdélyi Múzeum-Egylet* is.

Gyalui Farkas.

Br. Wesselényi Miklós alelnöksége megerősítése a nyár folyamán érkezett le az Erdélyi Múzeum-Egylet-hez: Ő cs. és apostoli királyi felsége f. é. máj. hó 26 án Bécsben kelt legfelsőbb elhatáro-

zásával báró Wesselényi Miklósnak Szilágymegye főispánjának az Erdélyi Múzeum-Egylet alelnökévé történt megválasztását jóváhagyni méltóztatott. Erről a Múzeum-Egyletet f. é. ápr. hó 20-án 142. sz. a. kelt jelentésére értesítem. Budapesten, 1899. évi jún. hó 12. én. A miniszter helyett: *Zsilinszky* államtitkár.

Apaffy- emlékek az Erdélyi Múzeum-Egylet régiségtárában. Az „Erdélyi Múzeum“ júniusi füzetében bővebben ismertettük az erzsébetvárosi (ebesfalvi) történeti emlékeket, az Apaffy-kastély felíratos és faragott köveit, melyeket *Avedik* Lukács főesperes „Erzsébetváros monografiája“ cz. (1896-ban megjelent) nagy szorgalommal írt és nagybecsű munkájában már előbb tüzetesen leírt és műértően méltatott. Erzsébetvárosban járván, az Apaffy-kastély udvarán heverő faragott és felíratos köveket a város érdemes polgármestere figyelmébe ajánlottuk, proponálván vagy egy városi múzeum kezdeményezését, vagy ha erre a város nem hajlandó, kérve a felhasználatlan címeres és felíratos kövek s egyéb tárgyak az Erdélyi Múzeum-Egylet régiségtárába való beküldését. A város műértő derék polgármestere Erzsébetváros tanácsa elé terjesztette az ügyet s ennek határozata következtében a műbecsű régiségeket beküldötték az Erdélyi Múzeumnak, az egylet titkárához intézett következő levéllel:

„Van szerencsénk tisztelettel értesíteni Nagyságodat, miszerint az erzsébetvárosi Apaffy-kastélyban kiválasztott felíratos követ, kőoroszlánt, vaspléhzászlócskát és vasekét a múzeumban való elhelyezés végett, mint sz. kir. Erzsébetváros közönségének ajándékát, mai napon vasúton elküldöttük. Fogadja stb. Sz. kir. Erzsébetváros Tanácsa, 1899. jul. 4.

Trajánovits János,
polgármester.

A beküldött tárgyak a következők: Apaffy Gergely címeres és magyar felíratú kőlapja 1567-ből, melyet nejének, Gerendy Erzsébetnek emlékére faragtatott s illesztetett a kastélyba, ezzel a magyar felíratral (abban az időben ritkaság a magyar felírat): „*En Appaffy Gergely az én attiamfiának Gerendi Ersebetnek emlékezetire faragattam ki ő címerét e köre*“. — A kőoroszlán XVI. századi, a milyen még a kapu két oldalán befalazva áll. A pléhzászló a keleti bástya tornyán állott szélzászló *A. M.* és *B. A.* betűkkel (Apaffy Mihály Bornemisza Anna). A vaseke az utolsó erdélyi fejedelem ekéje volt. — A műbecsű tárgyak átengedéseért hálás köszönettel adózunk a hazafias város közönségének, derék polgármesterüknek s ajándékukat kegyelettel őrizzük meg régiségtárunkban.

Az Erdélyi Kárpát Egylet néprajzi múzeuma, melyet a restaurálás alatt lévő Mátyás-ház termeiben fognak elhelyezni s a Mátyás-szobor leleplezése alkalmával megnyitni, a nyár folyamán igen becses

és számos tárgyakkal gyarapodott. Hegedüs Sándor kereskedelmi m. kir. miniser úr a múzeumnak átengedte a milleniumi kiállításon szerepelt erdélyi tárgyú néprajzi viaszbáb alakokat: a szebeni vásárt feltűntető nagy (m. e. 28 alakból álló) csoportozatot, a város piacza vászonra festett háttérrel, a szebeni pénzváltó csoportot. Azonkívül ezer frt segélyt adott házi iparczikkek gyűjtésére s a Magyar Államvasutak erdélyi tájképeinek fotografiáit is átengedte a múzeumnak. A kiállítást rendező bizottság elnöke *Szádeczky* Lajos nyári erdélyi körutjában az ország-rész több helyéről becses tárgyakat gyűjtött. Így Beszterce vidékéről száz népies hímzéseket. A Nyárad-mentérről varrottasokat, kancsókat, Mikházáról a régi kolostorból megszerezte a 2—300 éves szebbnél szebb műhímzéseket, melyek előkelő úri családok adományából származtak s a rongáló használatból kivonás és nemzeti közkinccsés átengedés által az enyészettől mentetnek meg. A Barcaságból régi száz korszók, kancsó és tányérokbl szép collectiot (70 drbot) állított össze és 4 drb XVII—XVIII. sz. ónkannát szerzett. A néprajzi muzeum ilyen auspiciumok mellett biztos lépésekkel halad a megvalósulás felé.

Az 1900. évi párisi nemzetközi kiállítás erdélyi történelmi bizottsága az alábbi fölhívást intézte Erdély közönségéhez :

Az 1900. évi párisi kiállítás magyar történelmi csarnokában egyik nagy terem, az „*erdélyi fejedelmek terme*“, Erdély műkinccsének bemutatására van fentartva. Kedvező alkalom bemutatni a nagy világ előtt Erdély egykori jelentőségét, dicsőségét, culturáját, világtörténelmi szereplését.

A nagy világ elfeledte már azt, hogy utolsó nemzeti fejedelmink a Szapolyaiak világpolitikát űztek, hogy a francia királyokkal, török szultánokkal állottak szövetségben; Báthory István fejedelmünk mint lengyel király kora egyik leghatalmasabb uralkodója volt s hatalmi köre a Balti-tengertől a Fekete-tengerig s a Dwinától az Aldunáig terjedt; Bethlen Gábor, I. Rákóczi György a harminczéves háborúban döntőleg vetették mérlegbe hatalmuk súlyát, — s az utolsó erdélyi fejedelmek, Apafi Mihály, II. Rákóczi Ferencz, a legnagyobb francia király, XIV. Lajos szövetségesei valának. Mennyi kegyeletes emlék, nemzetünk mennyi dicsősége fűződik kétszáz év történetéhez!

Ámde hogy ennek a dicső fejedelmi kornak s az azt megelőző századoknak mennyi látható emléke, műkinccse van még meg Erdély határai között, azt a világ nem tudja, magunk is csak részleteiben ismerjük: azt egész terjedelmében összegyűjteni s bemutatni a külföld előtt is a legjobb alkalom most a párisi kiállításon nyílik, abban a szajnaparti nagy csarnokban, mely a magyar kiállítás hivatalos helyiségéül is fog szolgálni.

Az *erdélyi fejedelmek termét* úgy kell berendeznünk, hogy az méltó legyen e dicső multhoz, hogy az Erdély egykori hatalmát szemléltethetővé, frappánssá tegye.

Dokumentálnunk kell a külföld előtt Erdély régi műveltségének

magas színvonalát, a tudomány, művészet és ipar terén elért harmonikus fejlettségét, régi műemlékekben való gazdaságát, melyet az ősi hagyományok iránt maiglan élő kegyelet nehéz viszonyok között is megőrzött a templomokban, főúri családokban, nemesi udvarházakban, polgárok tűzhelyeinél, múzeumokban, városok és egyházak birtokában.

Össze akarjuk azért gyűjteni a régi műkincseket, a világhírű erdélyi ötvösművészet remekeit, serlegeket, kupákat, zománcozott és drágaköves ékszereket, fegyvereket, zászlókat, régi butorokat s házi felszereléseket, costume-öket, képeket, keleti, u. n. „erdélyi“ szőnyeget s minden műbecsű tárgyat.

Különös súlyt fektetünk a régi erdélyi katonaság, főkép a huszárság emlékeire, a melyekre vonatkozó képeket, ábrákat, metszeteket részint az *erdélyi-*, részint a tervezett *huszár-teremben* állítanánk ki.

Mindezeknek összegyűjtésére a kereskedelmi m. kir. miniszter úr külön „*erdélyi bizottságot*“ szervezett, melynek kiküldöttei a nyár folyamán be fogják járni Erdély minden vidékét, fel fogják keresni az egyházakat, városokat, kastélyokat, udvarházakat, gyűjteményeket, s ki fogják válogatni az anyagot, melylyel az *erdélyi természet a magyar történeti kiállítás legeredetibb, legmegragadóbb látványosságává* varázsolhatjuk.

Felkérünk azért mindenkit, hogy e nagyjelentőségű hazafias vállalkozásban minket s kiküldötteinket támogatni méltóztassanak, bocsásásuk rendelkezésre a régi erdélyi műkincseket, hogy azok által büszkén hirdethessük és dokumentáljuk Erdély egykori hatalmát, nagyságát, dicsőségét.

A legteljesebb állami és nemzetközi garantíák biztosítják a tárgyakat, melyek a budapesti Iparművészeti Múzeumban (Üllői-út) gyűjtenek össze s onnan külön vonattal, őrizet mellett szállíttatnak Párisba és vissza.

A tárgyakról való előleges tájékoztatást és bejelentéseket a történelmi kiállítás Erdélyi bizottsága irodájába (Kolozsvárt, Majális-utca 11. sz. a.) kérjük intézni és pedig lehetőleg minél előbb, mert a gyűjtő körutat július elején megkezdeni óhajtjuk. Hazafias tisztelettel Kolozsvárt, 1899. június hó 18-án tartott biz. ülésünkből. Gróf Bánffy György v. b. t. t., kir. főajtonállómester, az erdélyi biz. elnöke. Gróf Lázár István, Koltói gróf Teleki László az előkészítő bizottság tagjai. Dr. Szádeczky Lajos biz. előadó.

Az erdélyi körút, melyet a párisi kiállításra berendezendő *erdélyi terem* kiállítási műtárgyai kiválogatása végett *dr. Radisics Jenő* a budapesti iparművészeti múzeum igazgatója, *dr. Szádeczky Lajos* az erdélyi bizottság előadója és részben *dr. Földváry József* a kormánybiztosság titkára júl. 5-étől augusztus 5-éig megtettek, a következő vidékekre és helyekre terjedt ki: Bonczhida, Szurduk, Zsibó, Hosszúfalu, Pribékkalva, Deés, Bethlen, Besztercze, Nagy-Solymos, Paszmos, Teke, Beresztelke, Magyar-Fülpös, Szász-Régen, Vécs, Gernyeszeg, Sáromberke, Sárpaták, Nagy-Enyed, Maros-Szent-György, Maros-Vásárhely, Kaál, Mikháza, Nyárad-Szent-László, Nyárad-Szereda, Nyárad-Szent-Benedek, Koronka, Maros-Szent-Király, Medgyesfalva, Kerelő-

Szent-Pál, Maros-Földvár, Veresmart, Felső-Újvár, Magyar-Csesztve, Nagy-Enyed, Tövis, Alsó-Gáld, Magyar-Igen, Zalatna, Gyulafehérvár, Medgyes, Darlacz, Szász-Kis-Almás, Erzsébetváros, Keresd, Segesvár, Kis-Bún, Sárd, Szent-Erzsébet, Újszékely, Fiátfalva, Székely-Keresztúr, Héjasfalva, Hidvég, Brassó-Földvár, Brassó, Bodola, Prázsmár, Seps-Szent-György, Árkos, Körspatak, Zabola, Imecsfalva, Kézdi-Vásárhely, (Baróth, Olasztelek, Bardócz), Piski, Déva, Maros-Németi, Branyicska, Maros-Illye, Nagy-Baresa, Vajda-Hunyad, Petrozsény. A templomokban és főúri kastélyokban a műbecsű tárgyak (ötvösművek, régi himzések, fegyverek, képek, bútorok, arany ezüst edények, díszműtárgyak stb. stb.) nagy tömegét s szebbnél szebb példányait találták és írták össze, melyek Erdély egykori gazdaságát, műizlését, magas culturáját fényesen fogják föltárni a világ előtt. A gyűjtés kiegészítése végett a régi királyföldet *Pildner Jozsef* országos képviselő és *Csáky Mihály* a n.-szebeni Bruckenthal-múzeum igazgatója társaságában fogja beutazni Radisics és Szádeczky október első felében, remélve, hogy a műkincsekben gazdag szász templomok az erdélyi termet még gazdagabbá fogják varázsolni.

A kolozsvári egyetem régiségtani tanszékére, melylyel az Erdélyi Múzeum Egylet régiségtárának a gondozása is egybe van kötve, Ő Felsége f. é. június folyamán kinevezte dr. *Posta* Bélát, a budapesti Nemzeti Múzeum régiségtárának őrét. A kinevezés által a b. e. dr. *Finály* Henrik halálával elárvult régiségtár szakavatott, buzgó őrt nyert, a ki — jul. elején átvévén a régiségtárt az ideiglenesen kezelő bizottságtól, majd a nyár folyamán az ezerekre menő érmekeket dr. *Finály* Gábortól — tüstént hozzáfogott a rendezéshez s a mennyire az ideiglenes szűk helyiség engedte, a múzeumot eddig is már tetszetős rendbe szedte.

Erdélyi Múzeum-Egylet.

Az *E. M. E.* a nyári szünet után első ig. vál. ülését szept. 6-án tartotta meg, dr. *Szamosi* János elnöklete alatt.

Az ülésen bejelentetett *Wesselényi* Miklós báró alelnökké választatásának Ő Felsége által történt legfelsőbb megerősítése.

Böhm Mihály elhunytá felett, a ki az egyletnek 36 éven keresztül volt buzgó, lelkiismeretes könyvtári segédőre, részvétét az egylet jegyzőkönyvébe iktatta s azt a gyászoló családdal is közölte.

Erzsébetváros tanácsa az *E. M. E.* titkára kérésére s *Trajánovits* János polgármester indítványára az *Apafy*-kastélyból 4 drb. nagybecsű régiséget küldvén be a múzeumnak: ezekért a választmány hálás köszönetet szavazott.

Málits György. budapesti ügyvéd a gr. Bethlen-család küküllővári levéltárának 1845-ben készült 3 vaskos kötetet kitevő lajstromát adományozván az *E. M. E.*-nek: a választmány hálás köszönetet mondott a történelmi becsű oklevélkivonatokért, úgy az adományozónak, mint a közbenjáró titkárnak.

Végül dr. *Posta* Béla a régiségtár új öre tett jelentést, a múzeum átvételéről s a nyár folyamán történt rendezéséről.

A nyár folyamán összehalmozódott folyóügyek miatt az ülés 3 óra hosszat tartott.